

Rize İkizdere’de Olan Nedir?

Son dönemde oldukça tartışma yaratan çevre meselelerinden birisi de Rize ili İyidere ilçesinde yapılması planlanan **Lojistik Liman ve Dip Taraması** projesi kapsamında, dolgu için kullanılacak malzemenin İkizdere ilçesinde yapılması öngörülen taş ocaklarından karşılanması yönünde başlatılan faaliyetler oldu.

Öncesinde nehir tipi HES’lerin yapım sürecinde gerçekleşen eylemlerle gündeme gelen bölgede, Nisan 2021’de, taş ocağı için yol açılması sırasında önde kadınlar olmak üzere, yöre sakinleri tarafından başlatılan eylemlerle, projelerin durdurulması talep edildi.

İşkencedere (Eskencidere) Vadisi’nde düzenlendikleri eylemlerle, Cevizlik Taş Ocağı projesi için yol açma çalışmalarını durdurmaya çalışan **köylüler**, özünde bir rant projesi olarak gördükleri faaliyet için “*Proje sonucu vadiye su kaybolacak, kalan sular kirlenecek, tarım ve hayvancılık tehlike altında kalacaktır. Projenin yaratacağı tahribat, Cevizlik ve Gürdere köylülerini bölgede yaşayamayacak hale getirecektir*” demektedirler.

Lojistik Liman ihalesini alan **Cengiz İnşaat** tarafından yapılan açıklamalarda ise; *İyidere Lojistik Limanı projesi inşaat faaliyetlerine başlanıldığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından yapılan incelemeler sonucunda, Bakanlık tarafından seçilen İkizdere Cevizlik Taş Ocağı için hammadde üretim izni alındığı, lojistik liman projesi ile sınırlı hammadde temini sağlandıktan sonra toprak üzerindeki bitki ve ağaçlandırma çalışması yapılarak mevcut doğal yaşamın geri kazanılmasının sağlanacağı*, ifade edilmiştir.

Proje ile ilgili **iktidar görüşlerinde**; *İyidere Lojistik Liman projesinin Türkiye’nin büyük ve özellikle Karadeniz için önemli projelerden birisi olduğu, dolguda kullanılacak taş için, teknik özellikleri belirlenmiş en uygun rezerv alanının burada olduğu, alternatif bir alan olmadığı, faaliyet öncesinde doğru ve yeterli bilgilendirme yapılmış olsaydı eylemlerin söz konusu olmayacağı*, belirtilmiştir.

Köylülerin eylemine destek veren **barolar tarafından yapılan açıklamada**; *dört taş ocağı projesine karşı çıkan köylülerin, yaşam alanlarında yapılması planlanan bu projelerle ilgili tam bir bilgilendirme ve onaylamadıkları projeye karşı çıkma hakkına sahip oldukları, idarelerin yöre sakinlerinin bilgi edinme ve yargıya erişim haklarını kullanmalarını engellemenin hukuk dışı olduğu* belirtilirken, bazı STK’lar ile birlikte ortak basın açıklaması yapan **Rize Barosu ise**; *PKK tarafından ülkenin dört bir yanında çıkartılan yangınlara ses çıkarmayan kişi/grupların İkizdere ile ilgili alelacele açıklama yapmalarının gerçek niyetlerini ortaya koyduğu, Rize’nin coğrafi yapısı gereği arazilerin engebeli*

olması nedeniyle deniz dolgusunun kaçınılmaz olduğu, deniz dolgusu için de İkizdere İşkencedere'deki taşın en uygun taş olduğu, taşın çıkartılması esnasında doğaya verilecek olan tahribatın taş çıkartma işi bittikten sonra giderileceği ve çevrenin eski haline getireceğinin Devlet tarafından taahhüt edildiğini belirterek projeyi savunmuştur.

2019 Tarihli Lojistik Liman ve Dip Taraması Projesi Nihai ÇED Raporu Çerçevesinde Sürecin Değerlendirilmesi

Rize ili İyidere ilçesinde yapılması planlanan Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığına ait Lojistik Liman ve Dip Taraması projesi kapsamında, Nisan 2019 tarihinde Enpark Çevre Enerji Müh. Dan. ve Müş. Ltd. Şti. tarafından nihai ÇED Raporu düzenlenmiş ve 8 Mayıs 2019 tarihli duyuru ile de ÇED olumlu kararı kamuoyuna bildirilmiştir.

Ekleri ile birlikte 1178 sayfalık nihai ÇED Raporu'nda; Rize İyidere Lojistik Limanı'nın konteyner, genel kargo, kuru yük ve ro-ro gemilerine hizmet vermek üzere, çok amaçlı planlandığı, İyidere ilçesinin İç ve Doğu Anadolu'ya geçiş noktasında bulunmasından faydalanılarak yurtiçi ve yurt dışından gelen yük gemilerinin yüklerini boşaltması sonrasında İç ve Doğu Anadolu'ya karayolu ile hızlı bir şekilde ulaştırılmasının sağlanacağı, proje dolgu kısmının büyük bölümünün taşlarla yapılacağı, yaklaşık 19.322.993 ton anroşman taş ve stabilize malzeme kullanılmasının planlandığı ve proje inşaatının 3 yıl sürmesinin planlandığı, inşaat aşamasında 250, işletme aşamasında ise 150 kişinin çalıştırılmasının beklendiği, bilgisi mevcuttur.

Nihai ÇED Raporu'nun 1.3.4. başlığında, dolgu ile ilgili açıklamalara yer verilmiş olup,

Projenin inşaat aşamasında kullanılacak olan dolgu malzemeleri ruhsatlı ve izinli malzeme ocaklarından, beton ise yine ruhsatlı ve izinli malzeme ocaklarından karşılanacak olup proje kapsamında herhangi bir malzeme ocağı işletilmesi veya hazır beton tesisi kurulması planlanmamaktadır. .. (sayfa 31)

Proje kapsamında ihtiyaç olan anroşmanlar ile çeşitli boyutlarda taş ve stabilize malzeme, başta Rize, Trabzon illeri olmak üzere proje alanına yakın yerlerdeki ÇED Olumlu/ÇED gerekli değildir kararı alınmış olan malzeme sahalarından alınacaktır.

Kullanılacak dolgu malzemelerin seçilmesinde dikkate alınan başlıca özellikler şunlardır; renk, kaya yoğunluğu, su emme ve porozite, süreksizliklerin konumu, ayrışma durumu, sağlam kayanın mukavemeti, gradasyon, blok bütünlüğü, blok şekli, blok ağırlığı ve boyutudur. Deniz yapılarında kullanılacak doğal yapı malzemesinin belirlenmesinde ilk adım olarak jeolojik inceleme yapılarak, potansiyel kaya malzemesi öncelikle kaynağında irdelenecektir. Uygun kaya malzemesi taş ocağında yapılacak kayanın fiziksel ve jeolojik özelliklerinin ayrıntılı değerlendirilmesine dayalı olarak seçilecektir.

Dolgu malzemesi olarak kullanılacak olan taşlar sağlam, sert ve sık kristallerden oluşmuş, su ve iklim şartlarına dayanıklı, su emme özeliği olmayan kırık ve çatlaksız olacak ağır metal içermeyecektir.

Dolgu malzemesi ihtiyacı, çevrede gerekli ÇED olumlu/ÇED gerekli değildir kararı alınmış olan başka şahıs veya şirketlerin işletmiş olduğu malzeme sahalarından satın alınma yolu ile damperli kamyonlar ile ya da gemiler ile proje alanına taşınarak karşılanacaktır. .. (sayfa 35)

denilmiştir. Bu bilgilere göre, proje dolgu alanları için gereken dolgu malzemesi/taş ihtiyacı proje dışında değerlendirilerek, satın alma yoluyla temin edilmesi hedeflenmiştir. Bu şekilde, salt liman bölgesi üzerinden yapılan değerlendirmede, proje bölgesinde ilan edilmiş özel statülü/koruma alanı (doğal sit alanı, turizm merkezi, Ramsar Alanı, sulak alan, özel çevre koruma alanı) bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

2019 Tarihli Mermer (Bazalt) Ocağı ve Kırma-Eleme Tesisi Proje Tanıtım Dosyası Çerçevesinde Sürecin Değerlendirilmesi

Liman projesi için ihtiyaç duyulan dolgu malzemesi taşların, başka şahıslara ait malzeme sahalarından satın alma yoluyla temin edileceği yönündeki ÇED Raporu ifadesini doğrulayacak şekilde, bölgede birden fazla taş ocağından temin yoluna gidileceğine dair bilgiler bulunmaktadır. Bunlardan birisi SR Tarım Turizm İnş.Yatırım San.Tic.Ltd şirketi tarafından 2019 yılında proje tanıtım dosyası hazırlanan Mermer (Bazalt) Ocağı ve Kırma-Eleme tesisidir.

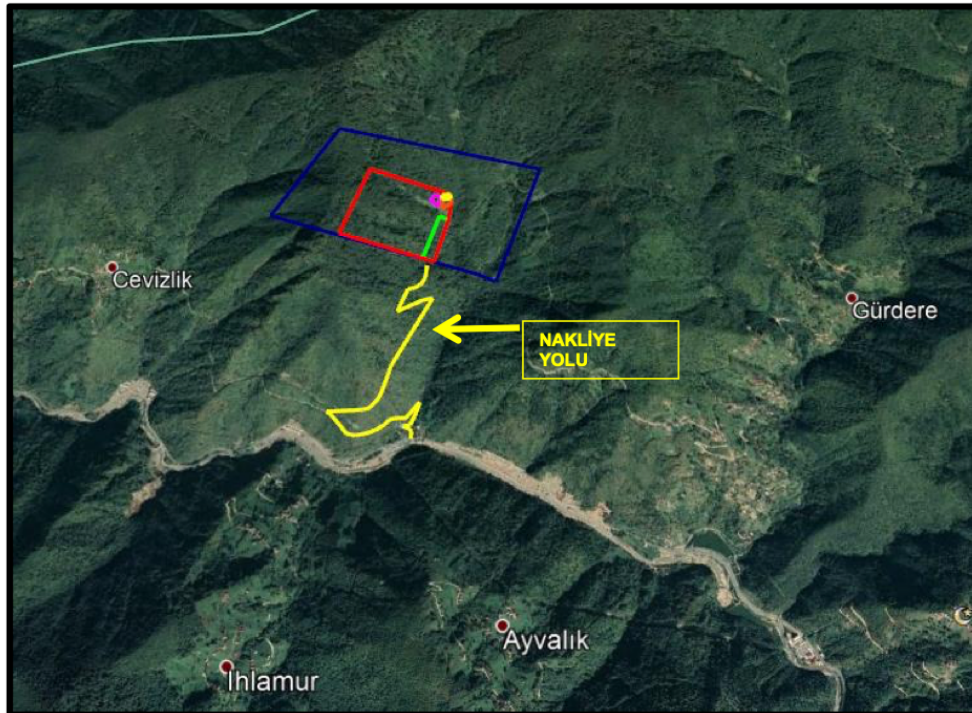
Tesis ile ilgili olarak hazırlanan ve 16 Eylül 2019 tarihinde sunumu yapılan Proje Tanıtım Dosyası'na (PTD) göre, Rize ili İkizdere İlçesi, Cevizlik Köyü, 201801792 Ruhsat numaralı ve 3377868 Erişim numaraları sahada gerçekleştirilecek tesis için talep edilen ÇED alanı 24,91 hektardır. Rezerve göre proje ömrünün 75 yıl (yaklaşık) olarak gösterildiği PTD'de, alanın tamamının orman arazisi olduğu, işletme alanının asfalt yola mesafesinin 1.192 m olduğu belirtilmiştir.

Tablo- 15. Proje (ÇED) Alanı İçerisinde Kalan Arazi Vasıflarına Ait Detaylı Değerlendirme

İl	İlçe	Bağlı Olduğu Köy/Mahalle	Hangi Alanda Kaldığı	Ada Numarası	Parsel Numarası	Arazi Vasfı
Rize	İkizdere	Cevizlik	ÇED	101	1	Orman

ÇED alanı 24,91 hektardır. Bu alanın tamamı orman arazisidir.

6831 sayılı Orman Kanunu kapsamında orman sayılan alanlar için Rize Orman Bölge Müdürlüğünden gerekli izinler (orman izni) alınacak olup kurum tarafından izin verilmeyen hiçbir yerde çalışma yapılmayacaktır. İzinler alınmadan faaliyete başlanılmayacaktır. ÇED süreci sonrasında orman rehabilitasyon projesi hazırlatılarak Orman Bölge Müdürlüğüne sunulacaktır.

Şekil- 14. Nakliye Güzergahı

İşletme alanı asfalt yola 1.192 m mesafededir. Proje kapsamında kullanılacak nakliye yolu orman arazisidir. Nakliye yolunun çevresinde orman arazileri mevcuttur. Proje alanı

PTD’de yer alan, proje civarındaki koruma alanları bilgisi ise şu şekildedir;

Proje alanına en yakın korunan alanlar aşağıdaki gibidir:

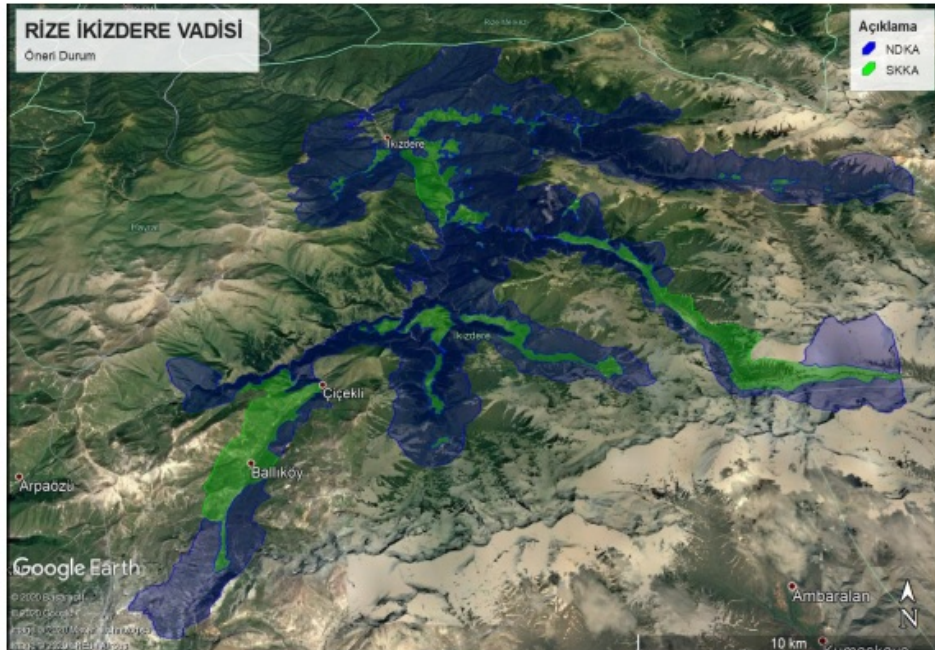
- Proje alanının batı-güneybatısında ve proje alanına kuşuçuşu 26,4 km mesafede bulunan Uzungöl Tabiat Parkı,
- Proje alanının kuzeybatısındaki ve proje alanının kuşuçuşu 28,15 km mesafesinde bulunan Çamdere Tabiat Parkı,
- Proje alanının kuzeybatısındaki ve proje alanının kuşuçuşu 16,48 km mesafesinde bulunan Karadere Sulak Alanı,
- Proje alanının kuzeydoğusundaki Kaçkar Dağları Milli Parkı, kuşuçuşu 30,96 km mesafesinde bulunan,
- Proje alanının kuzeydoğusundaki ve proje alanının kuşuçuşu 48,40 km mesafesinde bulunan Kaçkar Dağları Yaban Hayatı Geliştirme Sahası,
- Proje alanının kuzeydoğusundaki ve proje alanına kuşuçuşu 51,36 km mesafede bulunan Fırtına Deresi Sulak Alanı,
- Proje alanının güneydoğusundaki ve proje alanına kuşuçuşu 35,15 km mesafede bulunan Oltu Yaban Hayatı Geliştirme Sahasıdır.

Görüldüğü gibi, proje bölgesinin 20 -30 km çevresinde çok sayıda korunan alan bulunduğu gibi, Bakanlık’ın 13.08.2020 tarih ve 170536 sayılı oluru ile Rize ili İkizdere ilçesi **İkizdere Vadisi Doğal Sit Alanı olarak tescil edilmiştir**. Buna dair Bakanlık açıklamasında, Vadi’nin kısmen Nitelikli Doğal Koruma Alanı, kısmen de Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı olarak tescil edildiği bilgisi yer almaktadır.

İli : Rize

İlçesi-Mahallesi: İkizdere

Mevkii : İkizdere Vadisi Doğal Sit Alanı

Açık kaynaklarda yer alan bilgilere göre, birden fazla taş ocağı projesi mevcut olup, bir kısmı için ÇED gerekli değildir kararı verilmiş ve yöre sakinleri tarafından davalar açılmış, bir kısmı içinse ÇED süreçleri devam etmektedir.

Değerlendirme

Çevre hakkının korunması temelinde en önemli uluslararası anlaşmalardan birisi olan **Aarhus Sözleşmesi**'nin üç ayağı vardır;

- ✓ çevresel bilgiye erişim,
- ✓ karar süreçlerine katılım,
- ✓ yargıya başvuru hakkı.

Bu üç ayak, esasında çevre hukukunun temelidir, diyebiliriz. Anayasa'mızın 56.maddesinde tanımlanan "sağlıklı bir çevrede yaşam hakkı"nın bu üç temel esas/ilke uygulanmaksızın yaşama geçirilebilmesi mümkün değildir.

Her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti Aarhus Sözleşmesi'ni onaylamamış olsa da Çevre Kanunu'nun "bilgi edinme ve başvuru hakkı" başlıklı 30.maddesinde yer alan,

Madde 30 – (Değişik: 26/4/2006-5491/21 md.) Çevreyi kirleten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan herkes ilgili mercilere başvurarak faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınmasını veya faaliyetin durdurulmasını isteyebilir. Herkes, 9/10/2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında çevreye ilişkin bilgilere ulaşma hakkına sahiptir. Ancak, açıklanması halinde üreme alanları, nadir türler gibi çevresel değerlere zarar verecek bilgilere ilişkin talepler de bu Kanun kapsamında reddedilebilir.

hükmü, çevre hakkının tam ve etkin bir şekilde kullanılabilmesi için bilgiye erişim hakkının bizim hukukumuz açısından da tanınmış olduğudur.

Bu çerçevede bakıldığında; günümüz gelişen teknolojilerinin de katkısıyla, çevreye önemli etkileri olacak projeler başta olmak üzere, yurttaşların özellikle yaşadıkları yeri ilgilendiren kararlar hakkında doğrudan bilgi sahibi olmalarının mümkün ve gerekli olduğu açıktır. Bugün, yaşam hakkı çerçevesinde, sağlık verilerine bir tık ile erişmek mümkün iken, sağlıklı bir çevrede yaşam hakkı açısından önemli iş/projelere dair bilgilere erişmenin güç olması kabul edilemez.

Değerlendirme konusu lojistik liman ve bu liman için yapılacak dolgu malzemesinin temini süreçlerine dair, tek bir elden, detaylı, doğru ve güncel bilgilerin idare/bakanlıklar tarafından sağlanmamış oluşu, önemli bir eksikliktir. Nitekim, iktidar temsilcileri dahi, sürece gerekli bilgilendirmeler yapılarak başlanmış olması halinde bu denli bir tepki doğmayacağını açıkça ifade etmişlerdir.

Bilgiye sahip olan idarelerin **iyiniyet, şeffaflık ve hesap verilebilirlik** çerçevesinde hareket ederek, gerek yöre sakinlerini gerekse de kamuoyunu yeterli bilgi ile donatmaları, yanlış, hatalı bilginin yayılmasını, insanların gerçek dışı bilgilerle yönlendirilmemesini sağlayabilecek en temel araç iken, bugün İkizdere sürecinde neyin ne olduğu konusunda sağlıklı bir bilgiye erişim için epey zaman harcamak gerekmektedir.

Ötesinde, ÇED Yönetmeliği'nin konuyu düzenleyen hükmünün sürekli değiştirilmiş olması, 25 hektar ve üzeri projeler ÇED'e tabi iken, salt yükümlülüğünden kurtulmak için 25 hektarın hemen altında (*İkizdere Mermer (Bazalt) Ocağı ve Kıрма-Elme Tesis projesinde olduğu gibi 24,91 hektar*) gösterilmesi gibi hukuku dolanmaya yönelik işlemler, yurttaşların idareye duyduğu güveni sarsarken¹, insanların haklı, doğal ve samimi tepkilerinden siyasi rant devşirmek isteyen kişi/gruplara da alan açmaktadır.

¹ 2017 yılında ÇED Yönetmeliği'nde yapılan değişiklikle ilgili açılan dava Danıştay 14. Dairesi'nin 2017/2082 E. sayılı dosyasında görülmüştür. Danıştay 14.D. ÇED Yönetmeliği'nin Ek.1 27/a ve Ek.2 49/a maddelerinde yapılan söz konusu değişikliğin yürütmesini durdururken "*dairesimizce ÇED süreçleri ve verilen ÇED kararlarına ilişkin açılan davalarda yapılan yargılamalar aşamasında görülmüştür ki, maden ocağı işletmesi kurmak isteyen girişimcilerce yönetmelikte belirlenen 25 hektar sınırı aşılmadan hazırlanan proje tanıtım dosyaları ile ÇED gerekli değildir kararları valiliklerden alınarak faaliyete başlanılmakta, ancak süreç içerisinde bazen denetimlerdeki eksiklik ya da yetersizlik nedeniyle çalışma sahası 25 hektarın çok üzerine çıkmakta, bazen de ilave maden ocağı çalışma sahası için başvurulara da ÇED gerekli değildir kararları verilerek toplamda 25 hektarın üzerindeki çalışma sahalarına kısım kısım verilen ÇED gerekli değildir kararları ile ocak sahaları genişletilmekte olup, davalı idarenin savunmasına bu yönüyle itibar edilmemiş, nesnel ve teknik bir gerekçeyle, herhangi bir rapor, uzman görüşü ya da somut bilgi veya belgeye dayanmayan dava konusu yönetmelik kurallarında hukuka uyarlık görülmüştür.*" gerekçesini benimsemiştir.

Bu nedenle, gerek bu sürece dair, gerekse önemli kabul edilen projelere dair idarelerde mevcut bilgi ve belgelerin şeffaflık ve hesap verilebilirlik temelinde kamuoyu erişimine açılması, hatta bu tür ÇED süreçlerine dair karar ve süreçlerin ilgili yerleşim yerinde yaşayan yurttaşlara e-devlet kapısı üzerinden iletilmesi gerekmektedir. Özellikle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, bilgiye erişim ve yurttaşların kararlara katılımı ile ilgili olumsuz tutumundan vazgeçerek, Aarhus Sözleşmesi ve Çevre Kanunu hükümlerini yaşama geçirme yönünden adımlar atmalıdır.

Projelerin bir bütünlük içerisinde ele alınması da önemlidir. Değerlendirme konusu süreçte, liman projesi için ÇED yapılırken, en önemli tartışma konusu olan dolgu alan malzemesinin çıkarılması ve liman alanına getirilmesi işinin ÇED’de hiç değerlendirilmemiş oluşu, ciddi bir eksikliği işaret etmektedir. Miktarla oynama yapılarak taş ocağı işletmesinin ÇED sürecinden kaçırılması ve ÇED gerekli değildir kararlarının ardına sığınılması, projenin bir bütün olarak çevresel etkilerinin değerlendirme dışı bırakılmasına neden olmaktadır.

Tamamıyla orman olan bir alanda, liman projesi için taş ocağı tesis edilmesi, buradan nakliyesi gibi projenin çevresel etkilerini ciddi bir şekilde arttıracak unsurun değerlendirme dışı bırakılması, kümülatif bir etki analizi yapılmaksızın işe başlanması sonucunu doğurmaktadır.

El değmemiş, yolu bile olmayan bir ormanlık alanda, ÇED değerlendirmesi yapılmaksızın faaliyete başlanması, çevre koruma anlayışındaki eksikliği de gözler önüne sermektedir. Orman, tek tek ağaçlardan öte, onu aşan bir eko-sistem demektir. Dolayısıyla, bir ormanlık alanın göbeğinde gerçekleştirilecek faaliyetin çok ciddi kümülatif etkisi olacaktır. Bir ağacı dikip büyütme ile orman oluşturmak, aynı şey değildir.

Türkiye, Paris İklim Anlaşması’nı imzalamış ama onaylamamıştır. Yanı sıra, bir İklim Kanunu da çıkarılmamıştır. Oysa, küresel iklim değişikliği ile mücadelede, uygulanabilir, gerçekçi çözümler (örneğin bütün dünyada uygulanmakta olan Emisyon Ticareti Sistemi gibi) vardır. Karbon salınımını önce tespit edip ardından da sınırlamaya yönelik bu çözümlerin ülkemizde de bir an önce yaşama geçmesi gerekmektedir. Bu durumda, ÇED süreçlerinde değişikliğe gidilmesi, yapılacak faaliyetin karbon salınımının en baştan hesaplanması ve faaliyetin sonunda değil, daha en baştan olumsuz etkileri/karbon salınımını telafiye yönelik yükümlülüklerin getirilmesi söz konusu olacaktır.

Türkiye Barolar Birlięi Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu olarak, göreve geldiğimiz günden bugüne kadar, sonuna kadar haklılığına inandığımız ve daha etkin bir şekilde uygulanması için çaba harcadığımız çevre hakkına dair farkındalığın yerleşmesi için çabalarken, alanın siyasetle iç içe geçmiş yapısının da farkında olarak, bilimsel ve doğru bilgi üzerinden değerlendirme yapmaya özen gösterdiğimizi belirtmek isteriz. Bu çerçevede, açık kaynaklardan erişilen bilgilere dayalı olarak hazırladığımız raporu saygıyla bilgilerinize sunarız.

Avukat Gökhan Candoęan
TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Başkanı